

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ ผู้วิจัยได้สรุปการวิจัย อภิปราย และมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

สรุปการวิจัย

1. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1.1 เพื่อศึกษาคุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ
- 1.2 เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ

2. การดำเนินการวิจัย

2.1 ประชากร คือ งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ ได้แก่ วิทยานิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าอิสระ และงานวิจัยสถาบัน ที่ทำการวิจัยในระหว่างปี พ.ศ. 2550-2554 จำนวน 87 เรื่อง

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ

2.2.1 แบบประเมินคุณภาพงานวิจัยและแบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัย ซึ่งคณะวิจัยนำมาจากรายงานการวิจัยเรื่อง “การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับแหล่งวิทยาการในชุมชน” (นฤมล ตันธสุเรศรัษฎ์และคณะ 2553: 74 และ 76) โดยมีเกณฑ์การพิจารณาคุณภาพงานวิจัยใน 5 ระดับ คือ ดีมาก ดี ปานกลาง ไม่ดี และไม่ดีย่างยิ่ง การคัดเลือกงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ให้ระดับคุณภาพ 3.5 คะแนนขึ้นไป

2.2.2 แบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัย เป็นแบบกรอกข้อมูลโดยสรุปแบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของงานวิจัย

ตอนที่ 2 เนื้อหาและระเบียบวิธีวิจัย

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.3.1 เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบประเมินคุณภาพงานวิจัย

1) สำรวจรายชื่องานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ ระหว่างปี พ.ศ. 2550 – 2554
 2) ดำเนินการรวบรวมงานวิจัยจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าอิสระและงานวิจัยสถาบันเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบในสำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

3) คัดเลือกและรวบรวมงานวิจัย

4) ทำการประเมินคุณภาพงานวิจัยโดยบันทึกข้อมูลงานวิจัยลงในแบบสรุปประเมินคุณภาพงานวิจัย ได้งานวิจัยที่มีระดับคุณภาพอยู่ในระดับ 3.5 คะแนนขึ้นไป จำนวน 87 เรื่อง

2.3.2 เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัย

บันทึกข้อมูลงานวิจัยที่ผ่านการประเมินคุณภาพแล้ว ในแบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัย จำนวน 87 เรื่อง นำผลที่ได้จากการบันทึกข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

2.4 วิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ

2.4.1 ข้อมูลจากแบบประเมินคุณภาพงานวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2.4.2 ข้อมูลจากแบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัย ดำเนินการดังนี้

1) ข้อมูลจากแบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัยตอนที่ 1 เป็นข้อมูลพื้นฐานของงานวิจัย ตอนที่ 2 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาและระเบียบวิธีวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่และร้อยละ

2) ข้อมูลจากแบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัยตอนที่ 3 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ใช้การสังเคราะห์เชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และสรุปประเด็นหลักของงานวิจัย

2.5 สรุปผลการวิจัย

2.5.1 สรุปผลการวิจัยคุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของงานวิจัยในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

1) ปีที่มีการทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด 2 อันดับแรก คือ ปี พ.ศ. 2552 พบว่า มีงานวิจัยจำนวน 34 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 39.08 รองลงมา คือ ปี พ.ศ. 2553 พบว่า มีงานวิจัยจำนวน

28 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 32.18 ปีที่มีการทำวิจัยน้อยที่สุด คือ ปี พ.ศ. 2551 พบว่า มีงานวิจัยเพียง 5 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 5.75

2) สถาบันที่ผลิตงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด ในช่วงปี พ.ศ. 2550 – 2554 อันดับแรก คือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีงานวิจัยจำนวน 23 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 26.43 รองลงมา คือ มหาวิทยาลัยบูรพา มีงานวิจัยจำนวน 15 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 17.24 มหาวิทยาลัยที่ผลิตงานทำวิจัยน้อยที่สุด มี 11 มหาวิทยาลัย แต่ละมหาวิทยาลัยมีงานวิจัยเพียง 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 1.15

3) สาขาวิชาที่ผลิตงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด อันดับแรก คือ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มีงานวิจัยจำนวน 57 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 65.51 รองลงมา คือ สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ ด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาผู้ใหญ่ มีงานวิจัยจำนวน 10 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 11.49 สาขาวิชาที่ผลิตงานวิจัยน้อยที่สุด คือ สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชานโยบายสาธารณะและสาขาวิชาบริหารธุรกิจ มีงานวิจัยเพียงสาขาวิชาละ 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 1.15

4) หัวข้อที่ทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด อันดับแรก คือ การพัฒนาครูและบุคลากร มีงานวิจัยจำนวน 28 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 32.18 รองลงมา คือ การพัฒนารูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ มีงานวิจัยจำนวน 17 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 19.54 หัวข้อที่ทำวิจัยน้อยที่สุด คือ การใช้เทคโนโลยีของบุคลากร มีงานวิจัยเพียง 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 1.15

5) รูปแบบการวิจัยที่ใช้ในการทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด อันดับแรก คือ การวิจัยเชิงสำรวจ มีงานวิจัยจำนวน 33 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 37.50 รองลงมา คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีงานวิจัยจำนวน 22 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 25.00 รูปแบบการวิจัยที่ใช้น้อยที่สุด คือ การวิจัยเชิงประเมินและการวิจัยแบบผสมผสานวิธี มีงานวิจัยรูปแบบละ 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 1.14

6) วิธีการได้มาของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด คือ การเลือกแบบเจาะจงและการสุ่มอย่างง่าย มีงานวิจัยจำนวน 40 เรื่องเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 39.60 วิธีการที่ใช้น้อยที่สุด คือ การสุ่มหลายขั้นตอน มีงานวิจัยเพียง 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ .99

7) เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด อันดับแรก คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบทดสอบ/แบบวัด มีงานวิจัยจำนวน 55 เรื่อง 26 เรื่อง และ 23 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 34.59, 16.35 และ 14.46 ตามลำดับ เครื่องมือวิจัยที่ใช้น้อยที่สุด คือ แบบสรุปผล มีงานวิจัยเพียง 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ .63

8) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 4 อันดับแรก คือ ค่าเบี่ยงเบน σ /ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า μ /ค่าเฉลี่ย การทดสอบค่าที และร้อยละ มีงานวิจัย จำนวน 62 เรื่อง 61 เรื่อง 38 เรื่อง และ 33 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 25.83, 25.42, 15.83 และ 13.75 ตามลำดับ สถิติที่ใช้บ่อยที่สุดเพียงสถิติละ 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ .42 คือ มัธยฐาน ไคสแควร์ พิสัยควอไทล์ การเปรียบเทียบ รายคู่ นิวแมน-คูนส์ และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน/สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่าย

2.5.2 สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการสังเคราะห์งานวิจัย

สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการสังเคราะห์เชิงคุณภาพเป็นข้อมูลเกี่ยวกับผลการวิจัยและ ข้อเสนอแนะ มีหัวข้อครอบคลุม 10 หัวข้อ ได้แก่ 1) การพัฒนาครูและบุคลากร 2) การพัฒนารูปแบบและการ จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ 3) การพัฒนาผู้เรียน 4) การบริหารจัดการการศึกษานอกระบบ 5) ความ พึงพอใจ ขวัญ กำลังใจของบุคคลากรและของผู้เรียน 6) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร 7) การมีส่วนร่วมในการจัด การศึกษานอกระบบ 8) ความต้องการการศึกษานอกระบบของประชาชน 9) การประกันคุณภาพของสถาน ศึกษาการศึกษานอกระบบ และ 10) การใช้เทคโนโลยีของบุคลากรและของผู้เรียน

หัวข้อที่มีผู้ศึกษามากที่สุด ได้แก่ การพัฒนาครูและบุคลากร รองลงมา ได้แก่ การพัฒนารูปแบบและการจัด กิจกรรมการศึกษานอกระบบ รองลงมาอีก ได้แก่ การบริหารจัดการการศึกษานอกระบบ ความพึงพอใจ ขวัญ กำลังใจของบุคคลากรและของผู้เรียน ภาวะผู้นำของผู้บริหาร การพัฒนาผู้เรียน การมีส่วนร่วมในการจัด การศึกษานอกระบบ การใช้เทคโนโลยีของบุคลากรและของผู้เรียน ความต้องการการศึกษานอกระบบของ ประชาชน และการประกันคุณภาพของสถานศึกษาการศึกษานอกระบบ รายละเอียดของแต่ละหัวข้อมีดังนี้

1. การพัฒนาครูและบุคลากร มีผู้ศึกษามากที่สุด จำนวน 28 เรื่อง จากการสังเคราะห์ พบว่า มีการศึกษา 3 ด้าน คือ 1) ด้านการเรียนการสอน เป็นการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน แบบร่วมมือแบบมีส่วนร่วม การจัดการศึกษาพื้นฐาน การเรียนรู้ด้านอื่นๆ และแนวทางการปฏิบัติงานของครู ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ ให้อำเภอศึกษา แนะนำ สังเกตการณ์ การนิเทศแบบต่างๆ และ บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน 2) ด้านสารสนเทศ เป็นการพัฒนาด้านสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพ งานทะเบียนนักศึกษา และ ด้านสารสนเทศ โดยการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนและการอบรม เชิงปฏิบัติการ และ 3) ด้านระบบและการดำเนินงาน เป็นการพัฒนาระบบการนิเทศ งานพัสดุ งานทะเบียน งาน สารบรรณ งานประกันคุณภาพ กลยุทธ์การนำเสนอ งานใช้สื่อและเทคโนโลยีการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร ฝึกอบรมการศึกษานอกระบบ และการพัฒนาแบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ การ ระดมสมอง การประชุมแบบมีส่วนร่วม (AIC) การปรับรื้อระบบ และบทเรียนคอมพิวเตอร์

2. การพัฒนารูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ มีผู้ศึกษา จำนวน 17 เรื่อง จาก การสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า มีการศึกษา 2 ด้าน คือ

2.1 การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบและรูปแบบการจัดการองค์ประกอบหรือข่ายการจัดการศึกษานอกระบบ ศึกษาเกี่ยวกับ 1) การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบ โดยศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้บริหารเกี่ยวกับขั้นตอนการสร้างรูปแบบ องค์ประกอบ ปัจจัยและเงื่อนไขสนับสนุน และสถานศึกษาที่นำรูปแบบไปใช้ และ 2) รูปแบบการจัดการองค์ประกอบหรือข่ายการจัดการศึกษานอกระบบ ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยและผลการทดลองใช้รูปแบบ

2.2 การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ ศึกษาเกี่ยวกับ

- 1) สภาพและปัญหาการจัดการเรียนรู้ จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน
- 2) แนวการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย จำแนกเป็น (1) แนวการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ ศึกษาปัญหาของครูในการจัดการเรียนการสอน จำแนกตามประสบการณ์ในการสอนและวิชาเอก แนวทางในการแก้ไขด้านหลักสูตร ปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล (2) แนวการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ควรมีการวางแผนเพื่อให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมต่างๆ มีการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ หน้าที่ ความรับผิดชอบ มีการแบ่งโครงสร้างตามหน้าที่ กิจกรรม กลุ่มเป้าหมาย และความแตกต่างของพื้นที่ มีกระบวนการและลำดับขั้นการปฏิบัติงานที่ชัดเจนทุกขั้นตอน มีการประสานงานกันภายในเพื่อการศึกษาทุกแห่งและทุกระดับ มีการคัดเลือกบุคลากรที่มีความสามารถ มีการพัฒนาบุคลากร และมีทิศทาง รูปแบบการดำเนินกิจกรรม และการบริหารจัดการอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (3) การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมสุขภาพ มีการจัดกิจกรรมหลายรูปแบบ เน้นให้ได้ลงมือปฏิบัติจริง สอดคล้องกับบริบทชุมชน มีกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ คือ ศึกษาสภาพปัญหา ระดมสมอง วางแผน ดำเนินการ และ ประเมินผลที่เกิดขึ้นหลังเข้าร่วมกิจกรรม และ (4) การจัดการศึกษานอกระบบสำหรับกลุ่มอาชีพ ศึกษาความสนใจในการศึกษานอกระบบ จำแนกตามเพศ การศึกษา อาชีพ และรายได้ พบว่า สนใจฝึกอาชีพระยะสั้นแบบ ไม่มีใบประกาศ ประเภทการทำขนมและอาหาร และเสนอแนะว่ารัฐควรจัดการศึกษานอกระบบให้ฟรีและจัดหลักสูตรที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียนที่พลาดโอกาสการศึกษาในวัยเด็ก
- 3) ผลการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน จำแนกเป็น (1) การจัดการกิจกรรมการศึกษาตามทฤษฎีการเรียนรู้ จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ ผู้ป่วยติดยาเสพติดมีระดับพฤติกรรมแบบพึงพาหลังการทดลองต่ำกว่าก่อนการ

ทดลอง (2) การจัดกิจกรรมการศึกษาโดยใช้การเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยกลุ่มทดลองภายหลังได้รับการจัดกิจกรรมมีความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับการทำงานเป็นทีมสูงกว่าก่อนได้รับการจัดกิจกรรม (3) การจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ โดยระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของเยาวชนกลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรม มีความแตกต่างกันระหว่างก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (4) กิจกรรมการเรียนรู้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตโดยใช้หลักการนีโอฮิวแมนนิสและสัญญาแห่งการเรียนรู้ กลุ่มทดลองมีสุขภาวะทางจิตที่ดีกว่ากลุ่มควบคุม (5) การจัดกิจกรรมที่มีต่อคุณลักษณะของผู้เรียน (5.1) การจัดกิจกรรมตามหลักวิธีคิดแบบวิภาษวาทเพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับครู หลังการเข้าร่วมกิจกรรมครูมีคะแนนการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงกว่าครูที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม (5.2) การใช้กิจกรรมเยาวชนสร้างสรรค์ที่มีต่อการปลูกฝังความเป็นผู้นำที่พึงประสงค์ในสมาชิกศูนย์เพื่อนใจวัยรุ่น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับการปลูกฝังความเป็นผู้นำที่พึงประสงค์ เพิ่มความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมในระดับมาก (5.3) การจัดกิจกรรมการศึกษาที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชน เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความฉลาดทางอารมณ์สูงกว่าเยาวชนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม และ 4) การพัฒนาการจัดการศึกษานอกระบบแก่เด็กเร่ร่อน มีปัญหาด้านงบประมาณมากที่สุดด้านบุคลากรอยู่ในระดับปานกลาง และด้านวัสดุอุปกรณ์อยู่ในระดับน้อย

3. การพัฒนาผู้เรียน มีผู้ศึกษา จำนวน 3 เรื่อง จากการสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า มีการศึกษา 2 ด้าน คือ 1) การพัฒนาผู้เรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ เป็นการศึกษาประสิทธิภาพของบทเรียน ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของผู้เรียน และ 2) การพัฒนาผู้เรียนด้วยสื่อวีดิทัศน์ เป็นการศึกษาประสิทธิภาพของบทเรียน ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของผู้เรียน

4. การบริหารจัดการการศึกษานอกระบบ มีผู้ศึกษา จำนวน 11 เรื่อง จากการสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า มีการศึกษา 4 ด้าน คือ 1) ผลการบริหารจัดการ ศึกษาภาพรวมและรายด้าน จำแนกตามมาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ลักษณะงาน ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการ จำแนกตามมาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ความคิดเห็นของข้าราชการ พนักงานราชการ และครูประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และตามบทบาทและอำนาจหน้าที่ 2) ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษาโดยรวมและรายด้าน ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานวิชาการ ปัจจัยส่วนบุคคลตามสาขาที่สำเร็จการศึกษาและประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งผู้บริหาร 3) ความต้องการของครูต่อการบริหารจัดการงานของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาพรวมและรายด้าน ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารงานทั่วไป ด้านการบริหารงานงบประมาณ และ 4) แนวทางการนำยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษา

นอกระบบมาใช้พัฒนาศักยภาพการจัดการศึกษานอกระบบ คือ การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายและทั่วถึง การเรียนมุ่งแก้ปัญหา สร้างชีวิตใหม่ สะสมผลการเรียนและเทียบโอนได้ การขยายและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้หลากหลาย การส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง และการปรับระบบบริหารมุ่งบริการที่มีคุณภาพ

5. ความพึงพอใจและขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรและของผู้เรียน มีผู้ศึกษาจำนวน 9 เรื่อง จากการสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า มีการศึกษา 5 ด้าน คือ 1) ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยรวมและจำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน และความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรและวัฒนธรรมองค์กร และการใช้อำนาจของผู้บริหาร 2) ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรการศึกษานอกโรงเรียน โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน ระดับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน จำแนกตามเพศ ประสบการณ์ในการทำงาน และตำแหน่ง 3) ความพึงพอใจของนักศึกษาการศึกษานอกระบบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับมัธยมศึกษา จำแนกเป็นรายด้าน ตามเพศ อายุ สถานภาพการสมรส อาชีพและระดับการศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ 4) คุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงานราชการ โดยรวมและพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ จำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระยะเวลาในการทำงาน สาขาการศึกษาที่จบและรายได้ และ 5) ความท้อแท้ของครูศูนย์การเรียนชุมชน จำแนกตามเพศ สถานภาพการสมรส และประสบการณ์การทำงาน

6. ภาวะผู้นำของผู้บริหาร มีผู้ศึกษา จำนวน 5 เรื่อง จากการสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า มีการศึกษา 3 ด้าน คือ 1) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร ศึกษาภาพรวม จำแนกตามรายด้าน ตามเพศ อายุ ประสบการณ์ วุฒิการศึกษา และความสัมพันธ์กับสมรรถนะในการปฏิบัติงานของครูในสังกัด 2) พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหาร ศึกษาภาพรวม จำแนกรายด้านและความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของบุคลากร และ 3) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ศึกษาภาพรวม จำแนกตามรายด้าน เพศ และความสัมพันธ์

7. การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบ มีผู้ศึกษา จำนวน 3 เรื่อง จากการสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า มีการศึกษา 3 ด้าน คือ 1) การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ซึ่งมีส่วนร่วมตามบทบาทในบางเรื่อง 2) การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศึกษาการมีส่วนร่วมตามบทบาทในด้านต่างๆ ระดับการมีส่วนร่วมจำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง และ 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ศึกษาภาพรวม พิจารณาแต่ละงาน และแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมฯ

8. ความต้องการการศึกษาของประชาชน มีผู้ศึกษา จำนวน 2 เรื่อง จากการศึกษาสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า มีการศึกษา 2 ด้าน คือ 1) ความต้องการการศึกษาตามอัธยาศัยของชุมชน ศึกษาชนิด จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และ 2) ความต้องการและแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของบ้านหนังสือ ศึกษาเปรียบเทียบอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ระบบการศึกษา และเขตอาศัยอยู่

9. การประกันคุณภาพของสถานศึกษาการศึกษาของประชาชน มีผู้ศึกษา จำนวน 2 เรื่อง จากการศึกษาสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า มีการศึกษา 2 ด้าน คือ 1) ความพร้อมเพื่อรับการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษา จำแนกตามระดับความพร้อมเพื่อรับการประเมินคุณภาพ เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ และพิจารณาเป็นรายด้าน และ 2) ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานประกันคุณภาพ ศึกษาภาพรวม ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานประกันคุณภาพภายใน และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน

10. การใช้เทคโนโลยีของบุคลากรและของผู้เรียน มีผู้ศึกษา จำนวน 3 เรื่อง จากการศึกษาสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า มีการศึกษา 3 ด้าน คือ 1) สภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย บุคลากรในสำนักงานใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในด้านบริหารจัดการ ด้านเครื่องมือเครื่องใช้และเทคโนโลยี ด้านการจัดการเรียนการสอน และแนวทางการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของสำนักงาน 2) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารการศึกษาในการจัดการเรียนการสอนของครู ศึกษาสภาพการใช้ในภาพรวมของแต่ละด้าน ปัญหาในการใช้ในภาพรวม และความต้องการในการใช้ของครูในภาพรวม และ 3) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของผู้เรียน ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่ยอมรับได้ และความคาดหวังเกี่ยวกับการใช้ การสร้างเทคโนโลยีสารสนเทศ ความแตกต่างระหว่างสภาพปัจจุบัน สภาพที่ยอมรับได้ และความคาดหวังความรู้เกี่ยวกับทักษะในการใช้ ลักษณะนิสัยในการทำงานของผู้เรียน ลักษณะนิสัยส่วนตัว และลักษณะนิสัยต่อส่วนรวม

อภิปรายผล

การสังเคราะห์งานวิจัยครั้งนี้ มีข้อค้นพบที่น่าสนใจดังนี้

1. ผลการวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ

ผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่า

1.1 ปีที่มีผู้ทำวิจัยมากที่สุด คือ ปี 2552

ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะในช่วงก่อนปีดังกล่าว สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน

(ในขณะนั้น) ต้องเร่งดำเนินการในเรื่อง “การส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เพื่อสนองนโยบายและแผนการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2548-2551 ของรัฐบาล โดยมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2546 และแผนการดำเนินงาน (Roadmap) ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2548-2551 จึงต้องกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานในองค์กรให้สอดคล้องกับแนวทางการบริหารประเทศ (แผนยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พ.ศ. 2549-2551 กลุ่มแผนงาน สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน รัชชการพิมพ์ กรุงเทพฯ คำนำ)

<http://www.nfe.go.th>) ส่งผลให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบในหลายๆด้าน

1.2 สาขาหรือวิชาเอกที่ผลิตงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบมากที่สุด คือ การบริหารการศึกษา โดยมีงานวิจัยด้านนี้มากที่สุดถึง 57 เรื่อง

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนโยบายดังกล่าวข้างต้นเกี่ยวข้องกับผู้ที่ทำงานด้านบริหารการศึกษาโดยตรง เนื่องจากต้องศึกษาหาวิธีการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง จึงจำเป็นต้องใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนางานให้เป็นไปตามเป้าหมาย อีกทั้งจุดเน้นและกลยุทธ์การดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ปีงบประมาณ 2550-2551 (www.krukorsornor.com) ได้กำหนดแนวทางการดำเนินการพัฒนากระบวนการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการขององค์กร และเครือข่าย และพัฒนาบุคลากรให้มีวิสัยทัศน์และศักยภาพในการปฏิบัติงาน ปรับปรุงระบบและกลไกการบริหารจัดการให้มีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร พัฒนาวัตถกรรมการศึกษานอกระบบ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายการปฏิรูปการศึกษา โดยใช้การศึกษาวิจัยเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนา ดังนั้น จึงต้องทำวิจัยจำนวนมากและหลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอในการตัดสินใจดำเนินการตามนโยบายดังกล่าว

1.3 รูปแบบการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ พบว่า ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงสำรวจมากที่สุด 33 เรื่อง ซึ่งสอดคล้องกับการสำรวจโดย พนม พงษ์ไพบูลย์ (อ้างถึงใน อาชญญา รัตนอุบล 2556: 17) ที่ระบุว่าระเบียบวิธีวิจัยการศึกษานอกระบบส่วนมากประมาณร้อยละ 90 ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ และ อาจเนื่องมาจากแผนยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พ.ศ. 2549-2551 ที่ประกาศใช้ทำให้จำเป็นต้องใช้การวิจัยเชิงสำรวจเพื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆ และสอบถามความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้อง เช่น ครู ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ บุคลากรในเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อให้

ได้ข้อมูลมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการ ขณะเดียวกันมีการใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ จำนวนมาก ร่องลงมา ซึ่งเป็นรูปแบบการวิจัยที่ใช้เพื่อปรับปรุงหรือพัฒนางานในความรับผิดชอบที่ดำเนินการอยู่ให้ดีขึ้น และเหมาะสมกับงานการศึกษานอกระบบที่มีลักษณะงานและกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย

2. ผลการสังเคราะห์เนื้อหางานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ

ผลการสังเคราะห์เนื้อหาสาระเฉพาะส่วนที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับหัวข้อการวิจัย มีหัวข้อครอบคลุม 10 หัวข้อ ได้แก่ 1) การพัฒนาครูและบุคลากร 2) การพัฒนารูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ 3) การพัฒนาผู้เรียน 4) การบริหารจัดการการศึกษานอกระบบ 5) ความพึงพอใจ ขวัญ กำลังใจของบุคลากร และของผู้เรียน 6) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร 7) การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบ 8) ความต้องการ การศึกษานอกระบบของประชาชน 9) การประกันคุณภาพของสถานศึกษากการศึกษานอกระบบ และ 10) การใช้ เทคโนโลยีของบุคลากรและของผู้เรียน ทั้ง 10 หัวข้อนี้ได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงบรรยายหรือการวิเคราะห์เนื้อหา โดยได้เขียนบทสรุปในลักษณะภาพรวม เน้นประโยชน์การนำรายละเอียดมาใช้ ซึ่งในประเด็นนี้สอดคล้องกับ หลักการของการสังเคราะห์งานวิจัยดังที่ นงลักษณ์ วิรัชชัย และสุวิมล ว่องวาณิช (2542) กล่าวไว้ว่า การสังเคราะห์เนื้อหาสาระเฉพาะส่วนที่เป็นข้อค้นพบของรายงานการวิจัย โดยใช้วิธีการสังเคราะห์เชิงบรรยายหรือ การวิเคราะห์เนื้อหา ผลของการสังเคราะห์ด้วยวิธีการบรรยายจะได้บทสรุปรวมข้อค้นพบของรายงานการวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ โดยอาจยังคงสาระของงานวิจัยแต่ละเรื่องได้ด้วย หรืออาจจะนำเสนอบทสรุปรวมในลักษณะภาพรวม โดยไม่คงสาระของงานวิจัยแต่ละเรื่องได้

ผลการวิจัยยังพบว่า หัวข้อการวิจัยที่มีการศึกษามากที่สุด คือ การพัฒนาครูและบุคลากร มีจำนวน 28 เรื่อง ครอบคลุมทั้งด้านการเรียนการสอน (จำนวน 15 เรื่อง) ด้านระบบและการดำเนินงาน (จำนวน 10 เรื่อง) และด้านสารสนเทศ (จำนวน 3 เรื่อง) ทั้งนี้เพราะการพัฒนาบุคลากร หมายถึง กรรมวิธีในอันที่จะเพิ่มพูนสมรรถภาพในการทำงานของผู้ปฏิบัติงานแต่ละคน ทั้งในด้านความคิด การกระทำ ความสามารถ ความรอบรู้ ความชำนาญและทัศนคติ เป็นการดำเนินความพยายามใด ๆ ที่จะทำให้สมรรถภาพเชิงสร้างสรรค์ของบุคคลแต่ละคนสอดคล้องกับงานในหน้าที่ที่บุคคลนั้นต้องกระทำ เป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงผู้ปฏิบัติงานในด้านต่างๆ เช่น ความรู้ความสามารถ ทักษะ อุปนิสัย ทัศนคติ และวิธีการในการทำงาน อันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงาน (กุลธนะ ธนาพงศธร 2543: 167-169) การพัฒนาครูและบุคลากรจึงเป็นหัวใจสำคัญของหน่วยงานทุกประเภท หัวข้อนี้จึงจำเป็นที่จะต้องมีการทำวิจัยมาก โดยเฉพาะ

ด้านการเรียนการสอน เพราะการศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลายรูปแบบ ไม่มีข้อจำกัดเรื่องอายุและสถานที่ โดยมุ่งหมายให้เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพมนุษย์ มีการกำหนดจุดมุ่งหมายหลักสูตร วิธีการเรียนการสอน สื่อ การวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และเมื่อการเรียนการสอนในปัจจุบันยึดผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด (Learner-centered) การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งมีความเชื่อว่าผู้เรียนมีศักยภาพในการเรียนรู้ การเรียนรู้จะเป็นการพัฒนาตามลักษณะของตนเองอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ผู้เรียนมีศักดิ์ศรีและโอกาสที่ได้รับการเรียนรู้ตามความแตกต่างของแต่ละบุคคล การจัดการศึกษาจึงต้องเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้รับการศึกษาตามศักยภาพของแต่ละคนและได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ (ปาน กิมปี 2554: 10-11)

นอกจากนี้เพื่อให้สอดคล้องกับจุดเน้นและกลยุทธ์การดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ปีงบประมาณ 2550-2551 ที่กำหนดให้มีการปรับวิธีเรียนเปลี่ยนวิธีสอนให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย โดยมีตัวชี้วัด คือ สถานศึกษามีนวัตกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่เป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารและจัดการศึกษาอบรม และเป็นกลไกสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา ได้กำหนดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาของประเทศไว้อย่างชัดเจน ซึ่งในส่วนของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีหลักการของการประกันคุณภาพการศึกษาที่สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษา ปาน กิมปี (2555: 5) ที่ระบุว่า 1) การมีส่วนร่วมของทุกส่วน การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาของประชาชน ซึ่งจำเป็นต้องเปิดโอกาสและจัดเวทีให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผน การปฏิบัติ การได้รับประโยชน์ และการประเมินผล การประกันคุณภาพการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงต้องเป็นกระบวนการที่ประชาชนมีส่วนร่วมและยอมรับ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและตัดสินใจในคุณภาพของผู้เรียน 2) การกระจายอำนาจทางการศึกษา การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์จะต้องกระจายอำนาจทางการศึกษาให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน ทั้งผู้ปกครอง ชุมชน สถานศึกษา และอื่นๆ จะทำให้เกิดความตระหนักและสามารถมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทุกขั้นตอน การประกันคุณภาพการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงต้องคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ให้มีบทบาทและหน้าที่ในการประกันคุณภาพการศึกษา 3) การบริหารจัดการโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน เมื่อการกระจายอำนาจ

การศึกษาเกิดขึ้น การจัดการศึกษาเป็นบทบาทและหน้าที่ของสถานศึกษาที่จะวางแผนพัฒนาผู้เรียนด้วยแนวคิด และหลักการของสถานศึกษาเป็นฐานและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน การปฏิบัติการที่มุ่งผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่เหมาะสมกับชุมชนและเป็นเอกลักษณ์ของตน 4) การมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสามารถตรวจสอบได้ สถานศึกษาและทุกฝ่ายเกิดความตระหนัก มีจิตสำนึกในการมีความรับผิดชอบต่อสังคมและปฏิบัติงานที่ตรวจสอบได้ ที่จะทำให้ชุมชน สังคมมีความมั่นใจว่าผู้เรียนที่จบการศึกษามีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตรหรือกิจกรรมที่กำหนดไว้ และ 5) การสร้างวัฒนธรรมคุณภาพ การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องเป็นความพยายามของทุกๆ ฝ่ายและเป็นการดำเนินการอย่างปกติ มีความรับผิดชอบต่อคุณภาพของผู้จบหลักสูตร ที่จะมีคุณภาพในการอยู่ในสังคมและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน สังคม การประกันคุณภาพการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นความหวัง และความพยายามอย่างเป็นที่น่ายินดีที่จะจัดการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างมีคุณภาพ ดังนั้นครูและบุคลากรจึงต้องได้รับการพัฒนาด้านการเรียนการสอน เพื่อตอบสนองแนวคิดนี้

ในส่วนของการพัฒนาครูและบุคลากรด้านระบบการดำเนินงานและสารสนเทศ เป็นการสอนงาน การอบรม ให้ความรู้บุคลากรที่ทำงานให้สามารถปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดีในองค์การ ช่วยทำให้ระบบและวิธีการปฏิบัติงานมีสมรรถภาพดียิ่งขึ้น มีการติดต่อประสานงานดียิ่งขึ้น ช่วยทำให้เกิดการประหยัด ลดความสิ้นเปลืองของวัสดุที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เพราะเมื่อบุคลากรได้รับการพัฒนามาเป็นอย่างดีแล้ว ย่อมสามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง มีความผิดพลาดในการปฏิบัติงานน้อยลง เพื่อการเปลี่ยนแปลง ความก้าวหน้า และมีชื่อเสียงขององค์การ ทำให้องค์การมีความสมบูรณ์และพร้อมที่จะดำรงอยู่ท่ามกลางการแข่งขัน เพื่อการจะดำรงคงอยู่ ความเจริญก้าวหน้า เติบโตอย่างกว้างขวาง องค์การจึงต้องพร้อมในการฝึกอบรมและพัฒนา และปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร จึงจำเป็นต้องมีการอบรมบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการปรับตัว ให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป (วิจิตร อวะกุล 2540: 25-27; กุลชน ธนาพงศธร 2543: 169-171; สมาน รังสิโยกฤษฏ์ 2544: 83; และนุชตรียา ผลพานิชย์ 2550: 13-14: 7-8)

หัวข้อการวิจัยที่มีการศึกษารองลงมา ได้แก่ การพัฒนารูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ จำนวน 17 เรื่อง เหตุที่มีการวิจัยหัวข้อนี้จำนวนมากเช่นกัน เนื่องจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวไว้ในหมวด 3 มาตรา 15 (2) ดังนี้ การศึกษานอกระบบเป็น

การศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา 2550: 6) และจากแนวคิดที่ว่าจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพัฒนาคนต้องมีลักษณะของการจัดกิจกรรม การศึกษาอย่างกว้างขวางในหลาย ๆ รูปแบบตามสภาพสถาบันและสภาพแวดล้อมต่างๆ เช่น โครงการฝึกอบรม ให้ผู้ไร้ฝีมือในสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน มีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้ปฏิบัติงานอยู่เพื่อ เพิ่มพูนทักษะความรู้ เช่น ในรูปแบบของการอบรม สัมมนา มีการจัดกิจกรรมในรูปแบบของการให้การศึกษา เพื่อเพิ่มความรู้หรือการศึกษาต่อเนื่อง สำหรับผู้ที่ออกจากการศึกษาในระบบโรงเรียนแล้ว (อุ้นตา นพคุณ 2543: 126) และแนวคิดการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนของ เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2546:17) ที่ว่า กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นกิจกรรมการศึกษาที่ไม่สามารถสรุปแบบแผนแน่นอน มีการจัดขึ้นตาม ความเหมาะสมและความต้องการของผู้เรียนยึดแนวคิด “การศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือการศึกษา” มุ่งพัฒนาให้ ผู้เรียนใช้ความคิด รู้จักตัดสินใจ รู้จักเรียนรู้ด้วยตัวเอง ช่วยเหลือตัวเอง รวมทั้งให้ผู้เรียนมีอิสระภาพจาก สิ่งแวดล้อมมากที่สุด

นอกจากนี้ สอนง โลहितวิเศษ (2544: 28) ได้กล่าวว่า การศึกษานอกระบบเป็นนวัตกรรมทาง การศึกษาที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกโดยเฉพาะประเทศในโลกที่สาม ได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา การศึกษาที่เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนตั้งแต่ประมาณปลายทศวรรษของปี 1960-1969 จนถึง ปัจจุบัน มีจุดมุ่งหมายเริ่มแรกเพื่อแก้วิกฤตทางการศึกษา ในขณะนั้นมีประชากรที่อยู่นอกระบบโรงเรียนรวมทั้ง ผู้ที่ออกจากโรงเรียนกลางคันเป็นจำนวนมหาศาล ซึ่งเป็นทั้งผู้ที่อยู่ในวัยเรียนและวัยผู้ใหญ่ ที่ไม่มีโอกาสได้รับ การศึกษาจากในระบบโรงเรียนหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาได้จัดโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ อยู่แล้ว แต่เพื่อให้ครอบคลุมประชาชนวัยเรียนที่อยู่นอกระบบ มุ่งเน้นให้ประชากรผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา ได้รับความเสมอภาคทางการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งด้านการศึกษาต่อเนื่อง การฝึกอาชีพ การฝึก อบรม ในรูปแบบการศึกษานอกระบบต่าง ๆ อย่างหลากหลาย โดยมุ่งเน้นให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและ สิ่งแวดล้อมของแต่ละบริบท แต่ละประเทศจึงมีรูปแบบและวิธีการของตนเอง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และนโยบายของการพัฒนาประเทศ ประกอบกับจุดเน้นและกลยุทธ์การดำเนินงาน การศึกษานอกระบบโรงเรียน ปีงบประมาณ 2550-2551 (สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงาน ปลัด กระทรวงศึกษาธิการ 2549: 7-8) มีประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ให้นวัตกรรมการ

เรียนการสอนที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายหลากหลาย เช่น แบบกลุ่ม แบบชั้นเรียน แบบทางไกล จากการศึกษาปฏิบัติจริง ฯลฯ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาและนำนวัตกรรมมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริการมากยิ่งขึ้น การพัฒนารูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องมีการทำวิจัยเพื่อค้นหา พัฒนา ปรับเปลี่ยนรูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบใหม่ๆ ตลอดเวลาให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

อย่างไรก็ดีเมื่อมีพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยพ.ศ. 2551 เกิดขึ้น หัวข้อที่ทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบควรมีทิศทางที่ตอบสนอง ส่งเสริมและสนับสนุน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในด้านต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติ เช่น ภาควิชาครู ซึ่ง เป็นจุดเน้นของพระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้ ที่สังเกตเห็นว่างานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นงานที่ ต้องการการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย เพื่อให้วัตถุประสงค์ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อัธยาศัยเป็นไปตามที่ตั้งไว้ เช่น

1. หัวข้อการวิจัยเกี่ยวกับภาควิชาครู

- 1.1 วิธีการ แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาควิชาครูมีส่วนร่วมในการจัดการ เรียนรู้ และแนวทางการกระจายอำนาจแก่สถานศึกษาให้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ (ตามมาตรา 6)
- 1.2 วิธีการจูงใจ (การส่งเสริม และสนับสนุน) ให้ภาควิชาครูเกิดความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษา (ตามมาตรา 7)
- 1.3 แนวทางการกำหนดสิทธิประโยชน์ที่ผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบพึงได้รับ (ตามมาตรา 10)
- 1.4 วิธีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาควิชาครูได้รับการจัดสรรทรัพยากรและเข้าถึงแหล่ง เงินทุนเพื่อดำเนินงานแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ ชุมชน สื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลาย (ตามมาตรา 11)
- 1.5 แนวทางส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานให้ (บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และองค์กรอื่น) รวมตัวกันเป็นภาควิชาครู (ตามมาตรา 12)

โดยมีรูปแบบการวิจัย: คือ วิจัยเชิงสำรวจเพื่อสอบถามความคิดเห็น วิจัยพัฒนาหรือการวิจัยโดยใช้เทคนิคเดลฟาย เพื่อหาแนวทางหรือรูปแบบ วิจัยแบบผสมผสานวิธีเพื่อศึกษาวิธีการและแนวทาง เป็นต้น

2. หัวข้อการวิจัยเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้: ตามมาตรา 6

2.1 การศึกษาแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น

2.2 การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่นำเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา

2.4 การใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม

อัธยาศัย

2.5 การศึกษาแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียน

โดยมีรูปแบบการวิจัย: คือ วิจัยเชิงสำรวจเพื่อจัดแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหมวดหมู่ เพื่อศึกษาแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียน การวิจัยพัฒนาเพื่อหาแนวทางการใช้แหล่งการเรียนรู้ลักษณะต่างๆ

3. หัวข้อการวิจัยเกี่ยวกับการให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาศักยภาพ

กำลังคนและสังคม: ตามมาตรา 8 และมาตรา 12

3.1 การศึกษาทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

3.2 การศึกษาสาระที่สอดคล้องกับความสนใจและความจำเป็นในการยกระดับคุณภาพชีวิต

3.3 แนวทางการจัดทำและการพัฒนาระบบการเทียบโอนผลการเรียนรู้

3.4 แนวทางการเทียบโอนผลการเรียนการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ

3.5 รูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

3.6 แนวทางการใช้ประโยชน์เครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (สถานีวิทยุ

โทรทัศน์เพื่อการศึกษา วิทยุชุมชน ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และแหล่งการเรียนรู้อื่น) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของประชาชน

โดยมีรูปแบบการวิจัย: คือ วิจัยเชิงสำรวจเพื่อสอบถามความคิดเห็น วิจัยพัฒนาหรือการวิจัยโดยใช้เทคนิคเดลฟาย เพื่อหาแนวทางหรือรูปแบบ วิจัยแบบผสมผสานวิธีเพื่อศึกษาวิธีการและแนวทาง

ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวเป็นงานวิจัยที่จะจัดทำโดยเจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน ครู อาจารย์ นิสิต

นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา หรือบุคลากรจากภาคีเครือข่ายที่สนใจ หรือบุคลากรที่ดูแลแหล่งเรียนรู้ต่างๆ หรือผู้สนใจทั่วไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ผลที่ได้จากการสังเคราะห์งานวิจัยจะเห็นได้ว่าหัวข้องานวิจัยที่มีค่อนข้างน้อย คือ การพัฒนาผู้เรียน การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบ ความต้องการการศึกษานอกระบบของประชาชน การประกันคุณภาพของสถานศึกษาการศึกษานอกระบบ และการใช้เทคโนโลยีของบุคลากรและผู้เรียน

1.2 รูปแบบการวิจัยที่มีมาก คือ การวิจัยสำรวจและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งนับเป็นสิ่งที่ดี เพื่อนำไปใช้ในการค้นหาสิ่งใหม่ๆ และพัฒนา ปรับปรุงงานการศึกษานอกระบบ อย่างไรก็ตามการวิจัยเชิงประเมิณ การวิจัยแบบผสมผสานวิธี การวิจัยเชิงทดลอง และการวิจัยทดลอง มีการทำน้อย

1.3 วิธีการได้มาของกลุ่มตัวอย่างเป็นการเลือกแบบเจาะจงมากที่สุดวิธีหนึ่ง ซึ่งการได้กลุ่มตัวอย่างมาด้วยวิธีนี้ทำให้ผลที่ได้อยู่ในวงแคบ ไม่อาจอ้างอิงไปยังกลุ่มอื่นๆได้

1.4 ผลที่ได้จากการสังเคราะห์คุณภาพของงานวิจัย มีรายละเอียดที่ได้รวบรวมและจัดหมวดหมู่เป็นแนวทาง ที่สามารถนำมาจัดเป็นหัวข้อศึกษาเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบเพื่อใช้ศึกษาค้นคว้าต่อไปได้อีก เนื่องจากมีการทำวิจัยน้อย คือ

- 1) การพัฒนาผู้เรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์และสื่อวีดิทัศน์ ซึ่งในปัจจุบันทั้งคอมพิวเตอร์และวีดิทัศน์ เป็นสิ่งที่มีใช้แพร่หลายจึงควรมีการจัดทำให้มากขึ้น เนื่องจากเหมาะกับการศึกษานอกระบบที่ยืดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลาเมื่อต้องการเรียน
- 2) การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบของภาคีเครือข่าย ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และของชุมชนในการจัดการศึกษา ซึ่งสอดคล้องและตอบสนองกับจุดเน้นของพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยพ.ศ. 2551
- 3) ความต้องการการศึกษานอกระบบของประชาชน และการศึกษาตามอัธยาศัยของชุมชน และความต้องการและแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของบ้านหนังสือ ซึ่งทั้งการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย คือ การเรียนรู้ตลอดชีวิตที่พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยพ.ศ. 2551 ต้องการเน้นให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง
- 4) การประกันคุณภาพของสถานศึกษาการศึกษานอกระบบ ความพร้อมเพื่อรับการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษา และ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานประกันคุณภาพ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่ระบุไว้ในหมวดที่ 6 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่ปรับปรุงแก้ไข พ.ศ. 2545 มาตรา 47, 48 และ 50

5) การใช้เทคโนโลยีของบุคลากรและผู้เรียน สภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารการศึกษาในการจัดการเรียนการสอนของครู และ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของผู้เรียน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่ระบุไว้ในหมวดที่ 9 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่ปรับปรุงแก้ไข พ.ศ. 2545 มาตรา 65 และ 66

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรให้ความสำคัญและทำวิจัยเกี่ยวกับหัวข้อเหล่านี้ให้มากขึ้น เช่น การพัฒนาหลักสูตร การวิจัยเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาหลักสูตรโดยเฉพาะหลักสูตรด้านวิชาชีพ หลักสูตรท้องถิ่น การพัฒนาผู้เรียน การบริหารจัดการการเรียนการสอน การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบ ความต้องการการศึกษานอกระบบของประชาชน การประกันคุณภาพของสถานศึกษาศึกษานอกระบบ การใช้เทคโนโลยีของบุคลากรและผู้เรียน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ภาควิชาครีเอช ฯลฯ

2.2 ควรมีรูปแบบการวิจัยอื่นๆ ให้มากขึ้น เช่น การวิจัยเชิงประเมิน การวิจัยแบบผสมผสานวิธี และการวิจัยเชิงทดลอง เพราะจะเป็นการตรวจสอบการดำเนินงานในรายละเอียดเพื่อให้ได้ข้อมูลต่างๆ มากขึ้น รวมทั้งมีการยืนยันผลที่ได้จากการวิจัยที่น่าเชื่อถือ เปิดแนวคิด วิธีการและมุมมองใหม่ๆ ให้การศึกษานอกระบบได้ขยายขอบเขตออกไปกว้างขวางขึ้น

2.3 หัวข้อที่ทำการวิจัยในแต่ละช่วงจะขึ้นอยู่กับแนวนโยบายของการศึกษาในช่วงนั้นๆ นับตั้งแต่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 เป็นต้นมา พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ทำให้การศึกษานอกระบบมีการปรับเปลี่ยนหลายประเด็นทั้งในด้านโครงสร้าง ชื่อหน่วยงาน ภารกิจ กลุ่มเป้าหมาย ฯลฯ รวมทั้งนโยบาย จุดเน้นและกลยุทธ์การดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนในแต่ละปีงบประมาณ ดังนั้นการกำหนดหัวข้อการทำวิจัยบางหัวข้อจึงควรเป็นไปเพื่อสนองแนวนโยบาย จุดเน้นและกลยุทธ์การดำเนินงานดังกล่าว